VECLUS, s.l.
Francesc Caballé i Reinald Gonzàlez. Gestió i documentació del patrimoni arquitectònic i arqueològic
C./Princesa, 57, 1.- 2ª 08003 Barcelona
Telf/Fax: 933 196 551 e-mail: veclus@veclus.com
www.veclus.com

Memòria científica del control arqueològic de la neteja i posterior documentació d'un pany de muralla al carrer Bellesguard 19-23 de Barcelona

(Codi d'intervenció 102/05)

Barcelona, 10 de febrer de 2006

Crèdits

Realització

Direcció de la intervenció

Anna de Lanuza i Garriga

Anàlisi i dibuix arqueològic del parament de la muralla

Sara Simon i Vilardaga

Obra

COMAPA

Per a qualsevol ús de les dades, imatges i dibuixos continguts en aquest informe caldrà citar-ne el seu origen i autoria

VECLUS

Localització i justificació dels treballs

Localització de l'àrea de treball

La intervenció arqueològica objecte d'aquesta memòria, s'ha realitzat en una zona adjacent al viaducte localitzat al carrer Bellesguard núms. 19-23 de Barcelona. Si bé avui forma part del Districte de Sarrià-Sant Gervasi, fins al 1897 aquest espai pertanyia al municipi de Sant Gervasi de Cassoles.

Situació del viaducte de Bellesguard sobre un parcelari de la zona, i vista aèrea del sector de l'actuació abans de la construcció de les cases del solar de la finca Benedetti 78-82/Bellesguard 19-23

Bellesguard

L'ocupació antròpica de la finca de Bellesguard es remunta al segle XII, quan en aquest indret s'hi construí la Torre de Vallblanc. La torre passà per diverses mans, fins que, el 13 d'octubre del 1408, Martí I *l'Humà* adquirí la propietat per tal de fer-hi construir una residencia estival, que batejà amb el nom de Bellesguard, denominació que, segons sembla, li fou suggerida per Bernat Metge. Pel maig del 1409, Martí I, que anteriorment ja havia fet venir un esclau des de Mallorca per tal que es dediqués a replantar l'hort d'arbres fruiters, encarregà al mestre major Jaume Sala la restauració de l'edifici, tasca per a la realització de la qual se li enviaren vint sards. Així mateix, el monarca demanà un monjo de Santes Creus per tal que tingués cura de la capella. Aquell mateix any, el papa Benet XIII, que fugia de l'epidèmia de pesta que havia esclatat a Perpinyà, fou acollit pel rei Martí a Bellesguard, on passà l'estiu i, el 17 de setembre, casà Martí I i Margarida de Prades a la capella de la torre en una missa oficiada per Vicent Ferrer. El rei romangué a Bellesguard fins al maig del 1410, quan es traslladà al Valldonzella, on morí el dia 31 del mateix mes. Bellesguard passà aleshores a mans de Margarida de Prades, que l'empenyorà a la seva cunyada Violant de Bar, esposa de Joan II. El 17 d'agost del 1422 Margarida de Prades donà la propietat a Francesc de Vilanova en agraïment pels serveis prestats, si bé dos anys després aquest cedí la finca a Francesc d'Arinyó, qui el mateix any 1424 la vengué a Elionor de Cervelló. El 12 de maig de 1441, la finca canvià de nou de mans, i passà a ser propietat de Francesc Desvall, qui poc després la cedí a Fortuny de Heredia, comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem de Miravet, qui, a la vegada, el 1446, la vengué

a Cecília d'Urgell i de Cabrera, la qual la cedí a Enrique de Cabrera el 1458. Ja no es tornen a tenir notícies de la Torre Bellesguard fins que el 1569 Luis Enriquez de Cabrera vengué la propietat a Francesc Cassadó per la quantitat de 1.000 lliures.

El 1589, Dionís Jeroni de Jorba, en la seva obra *Descripción de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona* descriu la Torre Bellesguard de la següent manera: "*Cerca de Pedralbes hay muchas torres de señores particulares y un castillo nombrado de Bellesguarte, antiguamente de los reyes de Aragón, el qual está cercado de sus murallas y torres: un gran patio, una fuente y cisterna, un huerto muy lindo y una lonja con columnas y insignias de reyes de Aragón; una capilla, dos galerías con veinticuatro ventanas, donde se puede ver Barcelona y el mar, una sala de armas, la cárcel, capilla, reloge; y es un lugar muy sano*". Cap el 1600, la propietat de Bellesguard passà a mans de la família Gualbes. Fou un membre d'aquesta família, Joan Francesc de Gualbes, qui, el 1711, en testar, deixà Bellesguard a la Comunitat de Presbíters de Sant Just i Pastor de Barcelona, que en foren els propietaris fins l'any 1871, quan, a rel de la desamortització, fou adquirida per Antoni Camps i Muntañola. El 5 de maig del 1874 canvià de nou de mans i passà a ser propietat de Josep Flaquer Fraisse, qui l'any 1888 la vengué a Joan Baptista Grau, bisbe d'Astorga i amic personal de Gaudí. En morir el bisbe d'Astorga, Maria Sagués i Molins, vídua de Jaume Figueras, n'esdevingué la nova propietària. Fou ella qui, el 1900, encarregà a Gaudí la construcció d'una casa unifamiliar en el lloc on antigament s'havia alçat el palau del rei Martí. La superfície de la finca que comprà Maria Sagués no corresponia a la totalitat de l'antiga finca de

Bellesguard, doncs se n'havia segregat la part nord, cedida a la congregació de les Germanes Oblates del Santíssim Redemptor per a la construcció d'un asil.

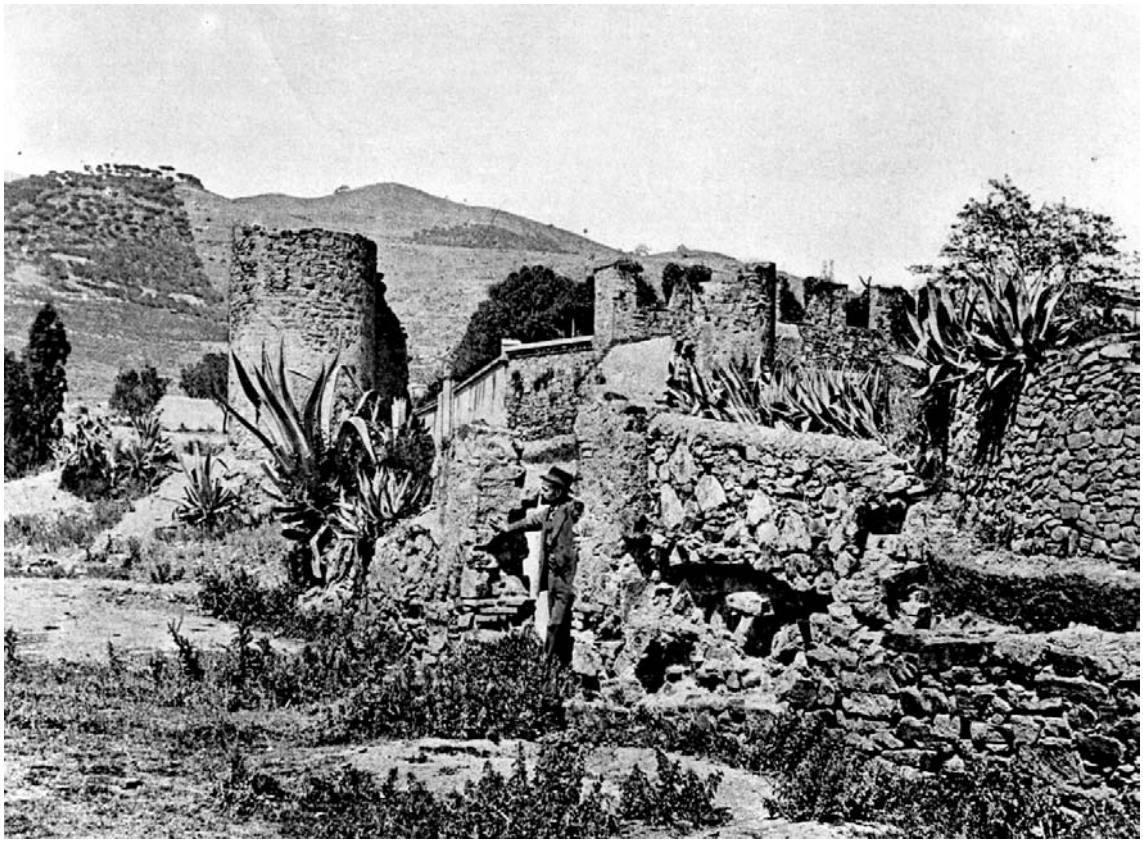
El 25 de gener del 1901 s'obtingué el permís municipal per a iniciar les obres, que s'allargaren fins el 1909, any en què Antoni Gaudí abandonà el projecte. Les obres foren continuades sota la direcció de l'arquitecte Domènec Sugrañes i Gras, per la qual cosa es pot considerar l'any 1917 com a data definitiva de l'acabament dels treballs de construcció. Encara el 1919 Sugrañes construí la casa dels porters. El jardí fou realitzat per Pere Ballart i Ventura.

En homenatge al rei Martí I, el darrer de la dinastia comtal catalana, en la construcció de la Torre Bellesguard, Gaudí es decantà per formes que rememoraven el passat medieval de la casa, tal i com testimonien els merlets de la teulada

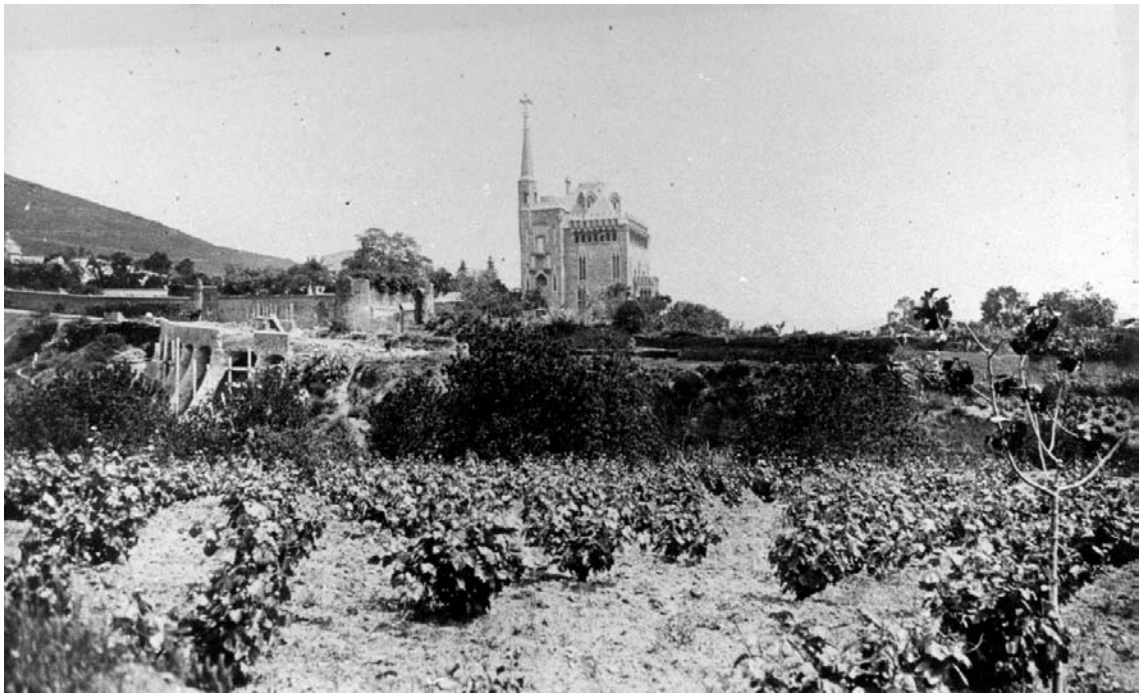
Sembla ser que en el moment de la intervenció de Gaudí, de l'antic edifici del palau tant sols en quedaven dues torres i un mur amb merlets, segurament corresponent a la muralla de tancament de la finca. Prova d'això n'és la referència que Pascual Madoz en fa al seu *Diccionario geográfico*,

publicat a Madrid el 1849: "...*se encuentra á la subida de Collserola las ruinas de un palacio de recreo de los ant. condes de Barcelona, llamado Bellesguart*"., així com la descripció que se'n feia en l'article "Bellesguart, real sitio de Martí I" (*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras,* año I, núm. 1, 1901): "*quedan dos torres arruinadas, por entre las cuales pasa el camino del cementerio, y un fragmento de muro almenado*". La fotografia que acompanya aquestes línies, permet observar com, efectivament, l'estat en que es trobaven les restes de l'antic palau, era bastant deficient.

Vista de les dues torres i part del parament de la muralla, darreres restes de l'antic palau de Bellesguard

El 1969 la Torre Bellesguard es catalogà com a Bé Cultural d'Interès Nacional (categoria A del catàleg de Patrimoni Arquitectònic de la Ciutat de Barcelona), no així el viaducte, igualment obra d'Antoni Gaudí, que en quedà exclòs. El solar es troba també inclòs en la Carta arqueològica de la ciutat de Barcelona (Programa d'Arqueologia Urbana), amb la fitxa 05/000/21. Actualment la casa és una residència privada propietat dels hereus del Dr. Guilera, qui, l'any 1944, comprà la casa a Abdón Bordoy Pastor, que n'era propietari des del 1942. Si bé és tolerat l'accés al jardí anterior de l'edifici, la qual cosa fa possible la visita de la reconstrucció d'una de les torres medievals que formaven part de la muralla de tancament de la finca reial, pel seu caràcter de residència privada la Torre Bellesguard no és visitable.

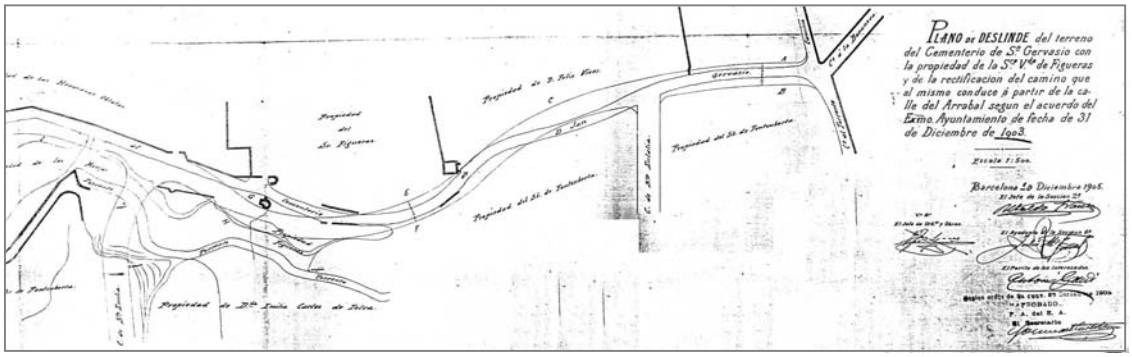
Vista de Bellesguard en el moment de la construcció del conjunt. Com es pot observar, en aquell moment, l'àrea enra encara totalment rural

El viaducte

La construcció del viaducte es remunta al període 1903-1905 quan, en el marc de la construcció de la Torre Bellesguard, també coneguda com a Casa Figueras, Antoni Gaudí, autor del projecte i director de les obres de la casa, s'encarregà de desviar el vell camí de Collserola (conegut també com a camí de Bellesguard i camí del Cementiri), que travessava la finca.

El procés de modificació de l'antic camí està perfectament documentat en l'expedient de l'obra, del qual n'existeix una còpia conultable a l'arxiu de la Reial Càtedra Gaudí (l'expedient original, que havia estat depositat a l'Arxiu Administratiu, actualment està desaparegut). De la seva lectura se'n desprèn que, el 1901, Maria Sagués sol·licità la modificació del traçat del camí del Cementiri, per tal que les dues torres medievals quedessin dins de la seva finca, amb el compromís de cedir el terreny necessari per a eixamplar la nova traça viaria, així com de finançar el cost de les obres. El 31 de desembre del 1903 s'obtingué l'acord municipal que autoritzava el nou traçat, però el reconeixement del terreny pels arquitectes municipals Ubaldo Iranzo Eiras i Julio Maria Fossas Martínez -en nom de l'Ajuntament de Barcelona-, i Antoni Gaudí -que actuà com a representant de la Vídua Figueras i de les Germanes Oblates del Santíssim Redemptor, propietàries de les finques-, no s'efectuà fins el 30 de novembre del 1905. L'acta de reconeixement especifica que: "*...procedieron al conveniente examen de la localidad tomando todos los datos que creyeron oportunos á fin de poder trazar el plano adjunto, base del expresado deslinde y rectificación. Por lo que al camino se refiere, teniendo en cuenta los márgenes antiguos, así como las necesidades del servicio que*

presta y muy principalmente su excesiva pendiente, resultando angosto y penoso, han creido proceder á su rectificación dándole un ancho de diez metros doble del que actualmente tiene, así como un mayor desarrollo á fin de aligerar su pendiente". El document determina també que: "*...teniendo asi mismo en cuenta los márgenes antiguos que acreditaban su ancho, vienen también en señalarlo con la línea de carmín del propio plano conviniendo la propia Sra. Viuda de Figueras en conceder una separación de diez metros en todo lo largo de dicho linde, con el fin de poder tener el Recinto entrada por la parte que convenga del mismo*".

El plànol que es realitzà per al projecte de modificació del camí de Bellesguard, mostra tant l'antiga traça viària, que passava entre les dues torres medievals, com el nou camí, que eixamplava i desplaçava l'eix viari

Segons aquesta descripció, l'antic camí que passava per Bellesguard tenia de 5 metres d'ample i presentava un pendent important, la qual cosa molt probablement devia dificultar la circulació. La proposta de la Vídua Figueras fou, doncs, profitosa tant per a la propietària, que conservava les torres medievals dins la finca mentre evitava que aquesta fos travesada pel camí, com per a l'Ajuntament de Bareclona, que aconseguia millorar el traçat del camí sense cap cost.

El 29 d'octubre del 1906 s'otorgà escriptura del nou traçat davant el notari Antoni Par Tusquets al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Les obres començaren el 18 de març del 1907, amb l'acord del nou propietari, Joan Figueras, i acabaren el 14 d'agost del 1908. L'orografia del terreny obligà Gaudí, que per a la realització de l'obra comptà amb l'ajut de Joan Rubió Bellver, a projectar un viaducte que li permetés sostenir el nou traçat del carrer, que fou construït utilitzant la pedra local (majoritàriament llicorelles) per a les columnes inclinades que suporten l'estructura, i maó massís per a la construcció de les voltes. El seu estil és del tot paral·lel al dels viaductes que Gaudí construí al Parc Güell entre els anys 1900 i 1914.

Vista del viaducte de Bellesguard a l'època de la seva construcció.

Justificació de la intervenció arqueològica

Pel novembre de l'any 2002, la trucada d'un ciutadà alertà els responsables d'arqueologia del Museu d'Història de Barcelona de l'aparició de possibles restes arqueològiques medievals a la zona de Bellesguard, concretament en una finca situada al carrer Benedetti 78-82/Bellesguard 19-23, en la qual s'hi estava construint una promoció d'habitatges unifamiliars denominada *Les Arcades d'en Gaudí*. En el tall de les terres rebaixat tocant al carrer Bellesguard, s'apreciava, en alçat, un parament realitzat en llicorelles i alguns maons corresponent a un mur rectilini i un cos semicilíndric, que per les seves característiques, així com per la seva orientació, tenien clara relació amb les restes de les torres medievals conservades a la finca Bellesguard 16-20, restaurades per Antoni Gaudí.

Molt probablement, les restes aparegudes formaven un conjunt homogeni amb les conservades a la Torre Bellesguard, tot configurant un tancament emmurallat amb torres cilíndriques de petites dimensions, que donaria un aspecte de castell a la residència reial, envoltada per aquesta tanca-muralla.

Pel fet que les obres en curs ja havien malmès part de l'estructura seccionant el pany de muralla en direcció a Collserola, i que aquestes es podrien veure de nou afectades per la construcció d'un mur-pantalla de formigó a tocar de les restes, el director del Servei d'Arqueologia del Museu de la Ciutat informà el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, i sol·licità la realització d'una intervenció arqueològica per tal de documentar les restes

aparegudes i poder avaluar la necessitat d'una declaració de protecció específica.

Sense que aquesta intervenció arqueològica s'hagués dut a terme, l'abril de 2004 es projectà una actuació sobre les arcades del viaducte d'Antoni Gaudí per tal de consolidar-ne les pilastres i fer el coronament superior de l'estructura. Per la proximitat d'aquest viaducte respecte de les restes medievals aparegudes, i que han estat descrites anteriorment, el Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona sol·licità una intervenció arqueològica de seguiment de les obres per tal de documentar les restes que poguessin aparèixer, i la seva relació amb les ja aparegudes.

Aquesta intervenció arqueològica es va dur a terme entre els dies 13 d'octubre i 5 de novembre de 2004, i en excavar la zona corresponent al Sector 1a, corresponent a la vorera de l'extrem nord del viaducte de Bellesguard, van aparèixer restes d'un mur compatible amb la muralla medieval que es conserva adjacent al viaducte. L'estat de conservació del mur era molt deficient, de manera que les restes que es van poder documentar consisteixen tant sols en una fina capa de morter de calç, que presentava algunes empremtes de pedres, avui desaparegudes, i alguna de les pedres que haurien constituït la primera filada del parament de la muralla.

El mur no presentava cap tipus de fonamentació, i aparentment s'aixecà directament sobre un nivell de graves, tal i com s'aprecia en les restes de muralla conservades al costat del viaducte. La cota d'aquestes graves anava augmentant a mida que el mur avançava en direcció sud, de manera que també augmentava la cota en la qual haurien d'aparèixer les restes. Aquest canvi de cota va afavorir la desaparició d'una part important d'aquesta muralla. La cara interior del mur apareixia adossada a les terres del talús natural, de manera que, al menys en aquesta cota, la muralla podria tenir, a més de la que li era pròpia, una funció de contenidor de terres.

La construcció de la primera volta del viaducte no afectà directament la muralla, doncs no s'adossava a les restes del mur, sinó que entre ambdues estructures existia una petita separació. No obstant això, no es va poder establir quina era la relació de la muralla i el viaducte en l'indret en què semblaven entrar en contacte directe, doncs no va ser possible excavar la UE que farcia una obertura practicada al mur del viaducte, fet que hauria col·laborat de manera decisiva a l'obtenció de resultats en aquest sentit.

Vista cenital del mur identificat com a part de la muralla medieval i de la primera volta del viaducte gaudinià

A banda de la informació obtinguda a partir dels treballs d'excavació, el plànol que es realitzà l'any 1903 en procedir a la modificació del camí de Bellesguard, va aportat noves dades sobre la pervivència de restes medievals a la zona de Bellesguard. Les dues torres entre les quals passava el vell camí, hi són clarament representades, com també les restes del mur que les acompanyaven. A més, també hi apareixen la torre i la resta de muralla adjacents al viaducte, i es pot observar com la projecció del nou traçat del carrer escapçava uns metres la llargada de la muralla. De tota manera, s'aprecia clarament que aquest mur no tenia, al principi del segle XX, solució de continuïtat, per la qual cosa és molt difícil que es puguin arribar a trobar restes que permetin documentar l'enllaç entre els murs d'ambdues bandes del camí.

Una vegada realitzada la consolidació del viaducte, la urbanització i ajardinament de la zona adjacent ha fet necessària la neteja i consolidació de les restes de muralla localitzades l'any 2002. Pel fet que el projecte que ha d'incidir directament en les restes medievals encara no s'havia realitzat a dia 2 de maig de 2005, es va decidir procedir a la neteja de la part superior de la muralla per tal de determinar-ne l'estat de conservació, la possible existència d'estratigrafia arqueològica associada a les restes, i la morfologia constructiva de la torre.

Després de múltiples endarreriments i dificultats plantejades per l'empresa que duia a terme les obres, en data 4 d'octubre de 2005 es va procedir a la documentació del parament del mur i la torre. El perill d'esfondrament que suposava la retirada total de l'estructura de fusta que

protegeix les restes, va fer que la documentació s'hagués de fer per parts, la qual cosa va suposar que en cap moment es va poder visualitzar el mur en tota la seva extensió. A més, les feines van haver-se de realitzar amb en un termini de temps molt limitat.

La present memòria fa referència, doncs, al control arqueològic dels treballs de neteja realitzats entre els dies 2 i 6 de maig de 2005 i a la posterior documentació gràfica del tram de muralla conservat.

Descripció dels treballs

En primer lloc es procedirà a la descripció dels treballs de control arqueològic de la neteja de les restes de la muralla medieval detectada al carrer de Bellesguard 19-23 de Barcelona, i en un segon apartat es farà la descripció de la tasca realitzada per a la documentació de les estructures.

Descripció dels treballs de control arqueològic de la neteja de la muralla de Bellesguard

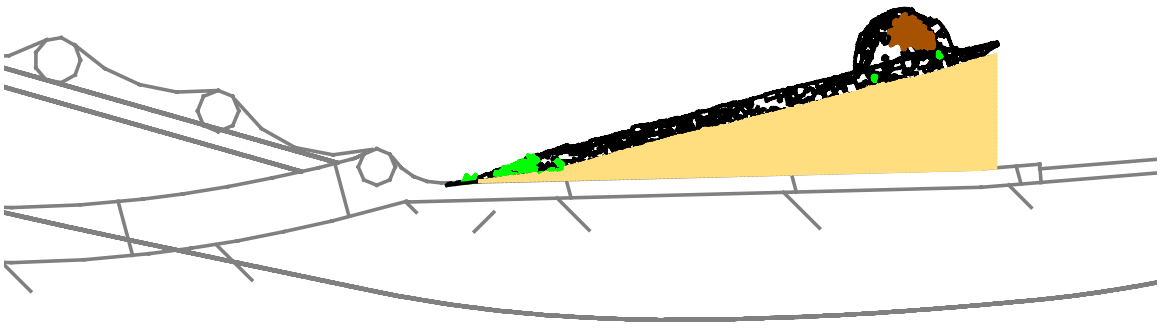
Les tasques de neteja de la part superior de la muralla de Bellesguard es van realitzar entre els dies 2 i 6 de maig de 2005. La neteja va ser realitzada per treballadors de COMAPA, empresa concessionària de l'obra d'ajardimanet de la zona, sota la supervisió de l'arqueòloga Anna de Lanuza i Garriga.

Localització de l'àrea de treball

El tram de muralla medieval conservat està situat al nord del viaducte gaudinià del carrer Bellesguard. L'excavació d'octubre de 2004 no va permetre establir quina era la relació estratigràfica existent entre la muralla i el viaducte, però avui dia ambdues estructures estan unides, de manera que el final del viaducte s'adossa a la muralla medieval

La zona sobre la qual es va actuar era una àrea triangular definida per la mateixa estructura de la muralla i la barana de delimitació de la vorera, que protegeix els vianants del desnivell existent entre el nivell de circulació del carrer i el fons de la riera, on s'assenten les estructures del viaducte i de la muralla. El tercer dels costats del triangle el constituïa la recta que unia el final de la muralla amb la barana, i que es va veure determinat per la presència d'un vessament de formigó, aportat per tal de consolidar les terres en una àrea en què la muralla ja no hi era present i, per tant, no actuava de mur de contenció contra possibles esllavissades.

Planta de localització

Estat inicial

En iniciar-se els treballs de neteja, l'àrea de treball consistia en una acumulació de terres i runa dipositada entre les restes de la muralla i la barana del carrer Bellesguard. Alguns dies abans de l'inici de l'actuació, s'havia retirat la capa vegetal que cobria les terres, constituïda per matolls, herbes i 2 arbres, un d'ells a l'interior de la torre, que van ser tallats. Es va preveure que, durant els treballs de neteja s'hauria de retirar el pal de telèfons, que sustentava una línia ja inutilitzada, a fi i efecte de poder realitzar la retirada de les terres amb metodologia arqueològica.

Vista de l'àrea de treball en el moment d'iniciar-se les tasques de neteja. S'hi observa el formigó abocat per tal de consolidar les terres adjacents al tram de muralla.

Treballs de neteja

El dia 2 de maig es van iniciar les tasques de neteja de la part superior de la muralla. L'objectiu era arribar al nivell d'aflorament del mur, i netejar-lo per tal que es pogués analitzar i documentar.

Es va començar pel sector sud, en l`àrea de contacte entre la muralla i el viaducte. En aquest sector la muralla va aparèixer a 10 cm de profunditat, i a mida que s'avançava cap al nord, la cota del nivell superficial anava augmentant, de manera que en els darrers metres, el mur apareixia aproximadament a 1,5 metres de la superfície. La terra que es va retirar era clarament aportada i estava plena de runa i escombraries de tota mena. Va ser picada i retirada manualment per obrers de l'empresa COMAPA.

Aspecte que presentava la terra que cobria les restes de la muralla. S'aprecia clarament la quantitat de brossa i runa que hi havia.

En arribar al sector de la torre, semblava que per sota la runa, però encara a una cota superior a la de la muralla, apareixia un nivell sense materials. Aquest fet va fer que es decidís eliminar el nivell de runa i excavar aquesta terra,

davant la possibilitat que es pogués tractar d'un estrat valorable a nivell arqueològic.

L'excavació va definir un estrat de terra estèril, de consistència dura i d'un color marró lleugerament argilós. La presència de plàstics i pals de xupa-xup per sota d'aquest estrat, va fer que no se'l valorés arqueològicament.

Un cop arribats a la cota en què apareixia la muralla, s'observava com la terra que hi havia adossada al darrera era igual a la que en la intervenció d'octubre de 2004 es va definir com a **UE 113**. Es tractava d'un estrat format per terra argilosa de consistència dura amb nombroses llicorelles, que es va considerar el substrat natural. Com en aquell cas, no s'hi ha detectat cap tipus de material de factura antròpica.

A la fotografia es pot observar el moment en que va aparèixer una de tes tuberies, en un context de terres plenes de de runa i escombraries

Perpendiculars al mur de la vorera van aparèixer dues tuberies de plom, sense cap tipus de protecció ni revestiment, tallades i, per tant, fora de servei. A mida que es va avançar en la retirada de les terres es va poder observar que les tuberies baixaven paral·leles a la vorera i que, en arribar a l'alçada de la torre giraven 90° a la dreta en direcció a la muralla. No es va poder determinar cap a on anaven ni d'on venien.

Com s'aprecia en les fotografies que acompanyen aquestes línies, en les terres que cobrien les tuberies hi havia també gran quantitat de restes de materials de construcció, plàstics i altres restes de brossa. En arribar al nivell en què aflorava la muralla, començaven a desaparèixer els materials, i la terra tenia una consistència més dura.

Les tuberies de plom baixaven paral·leles al carrer, i en arribar a l'alçada de la torre feien un gir de 90 graus.

Es van retirar 75 cm de runa i brossa variada, per sota dels quals hi havia un nivell d'entre 40 i 45 cm de terra més neta, però en la qual encara hi havia plàstics i altres materials de rebuig, com ara roba o runa (rajoles de bany, totxos, etc., tot d'èpoques clarament recents), restes de focs, etc. Una vegada neta l'àrea compresa entre la muralla i la tanca del carrer, a nivell d'aflorament de la muralla, es va procedir a buidar l'interior de la torre. Aquesta tasca es va veure dificultada per la presència d'una soca d'arbre que va aparèixer al bellmig de l'estructura semicircular de la torre. Per tant, es va netejar la soca tant com

es va poder, però les seves dimensions no van permetre que es pogués extreure i baixar la terra que reomplia l'estructura.

La imatge mostra com en els nivells inferiors, la terra que cobria la torre apareixia més neta de brossa. No obstant això, hi apareixien restes de plàstics i roba

Aspecte de la torre una vegada descoberta i abans que es netejés el seu interior

La imatge mostra la torre una vegada neta de la terra que amagava la gran soca que hi ha al seu interior. La seva situació central respecta a l'estructura semicircular, fa pensar que aquesta no és fortuita, sinó que l'arbre hi podria haver estat plantat

El dia 4 de maig es va procedir a retirar el pal de telèfons i a acabar de baixar les terres que cobrien el final de l'àrea a netejar. Arribats en aquest punt,

i un cop tota l'àrea estava ja neta, es va rebaixar uns 10 cm el nivell de les terres per tal que la cota final de circulació estigués lleugerament per sota de la que presentava la muralla. Això va deixar al descobert una arqueta d'accés a una canalització subterrània. Estava situada a uns 50 cm. del parament de la muralla, i exteriorment mesurava 60x 60 cm. El seu interior era un espai cúbic fabricat en formigó en el qual convergien quatre canalitzacions d'obra. Estava farcida amb algunes fustes i pals, i clarament fora de servei.

Descripció de les restes del mur i la torre

Una vegada acabada la neteja de tota l'àrea, es va procedir a la documentació de les restes aparegudes: un mur d'11,46 m de llargada, amb una amplada que oscil·lava entre els 40 i els 50 cm, i una torre semicircular que semblava adossada de 2,17 m de diàmetre i 1,15 m de radi. Els materials de construcció eren majoritàrament llicorelles lligades amb morter de calç, però en

nombroses ocasions s'observaven refaccions realitzades amb maó i un morter de calç de tonalitat blanca, clarament diferenciat de l'anterior, més ataronjat.

Per tal de determinar si la torre estava realment adossada al parament de la muralla, o si presentava alguna altra morfologia, es va obrir una cala d'1,60 x 0,75/1,10 m i una profunditat de 70 cm. Això va permetre constatar que originalment la torre no estava adossada al mur, sinó que aquest deixava el seu traçat rectilini per convertir-se en una estructura semicircular en formar la torre. Després recuperava la línia recta. El mur que actualment tanca el semicercle fa 30 cm d'alçada i està construït amb maons de 30 x 30 cm i morter de calç datables al principi del segle XX. També es va comprovar la possibilitat que en algun moment la torre hagués tingut una estructura circular, la qual cosa va quedar descartada davant l'absència de restes constructives que duguessin a pensar en aquesta direcció.

Les imatges mostren com el tancament de la torre no és part de l'estructura de la muralla, sinó que és un mur de 30 cm. cosntruit a posteriori. S'observa també com no hi ha indicis que la torre pogués haver tingut forma circular. La imatge mostra també part d'una canalització moderna en desús.

L'obertura de la cala va deixar al descobert part de l'estructura d'una canalització d'aigua, clarament construïda al segle XX i actualment fora de

servei, que està en relació amb les restes de l'arqueta esmentada anteriorment. El seu interior no presentava cap tipus de material.

Descripció dels treballs de documentació del mur i la torre de Bellesguard

Les tasques de documentació del parament del mur i la torre de Bellesguard van ser realitzades per l'arqueòloga Sara Simon el dia 4 d'octubre de 2005. Per l'estat deficient en què es troben les restes del mur i la torre, i davant el perill d'esfondrament dictaminat pels tècnics de l'obra, es va desaconsellar la retirada total de la protecció de fusta que s'havia col·locat sobre el parament del mur, de manera que la documentació gràfica es va haver de fer de manera fragmentada a mida que s'anava traient i tornant a posar la bastida protectora.

Com s'observa en la imatge, el mur i la torre conservats al carrer Bellesguard, estàn totalment protegits per una estructura de fusta que n'impedeix l'esfondrament.

Els obrers de COMAPA retirant part de la bastida protectora

Descripció de les estructures

L'estructura documentada es localitza al nord i a continuació del viaducte de Gaudí. Concretament es tracta d'un pany de mur rectilini amb un cos de planta semicilíndrica que sobresurt per a la banda oest, i a tocar de l'extrem més septentrional de la línia de paret conservada.

El mur mostra unes dimensions màximes aproximades de 12'30 m de llargada, entre 40 i 50 cm d'amplada i una alçada de 2'80 m. Quant al cos de la torre, presenta un diàmetre de 2'17 m, un radi d'uns 1'15 m i una alçada màxima de 2'59 m. L'amplada del mur és d'uns 40 cm. La diferència entre la llargada que es va poder documentar en aquesta intervenció i l'obtinguda durant les tasques de neteja es deu al fet que en destapar les estructures de la paret i netejar les terres que la cobrien, van aparèixer restes que no s'havien pogut observar anteriorment.

Part inferior del parament del mur. La imatge permet observar com aquest no té fonaments i com s'assenta sobre un nivell de graves.

La totalitat de l'estructura està construïda mitjançant la tècnica del paredat. De tota manera, l'acabat de la superfície no és uniforme en tota la seva extensió, i es poden identificar tres zones de factura diferenciada.

D'una banda, el que es correspon aproximadament amb la meitat inferior del parament del mur, destaca per mostrar un acabat en el que predominen els carreus desbastats de dimensions força grans, allargats i en la majoria dels casos de forma rectangular. Aquests carreus estan disposats seguint més o menys filades horitzontals, les quals es regularitzen o reomplen amb altres pedres no treballades o únicament desbastades de menor mesura. Tot i tractar-se de la part més homogènia, s'identifiquen alguns punts en els que s'hi ha dut a terme alguna actuació puntual, probablement petites reparacions del mur. El fet que la primera filada –en aquells punts on s'ha pogut observar- s'assenti directament sobre un nivell de graves, fa pensar que aquesta zona, o almenys algunes parts, podrien constituir l'únic testimoni original del període de construcció de la torre de Bellesguard per part de Martí I l'Humà, tot i que

Detall del parament de la part superior

aquesta dada s'ha de prendre amb cautela i únicament a tall d'hipòtesis.

La segona de les àrees diferenciades correspon a la resta de l'alçat del mur, a excepció del coronament. Es tracta d'un paredat caracteritzat per la presència de maó massís combinat amb pedres i carreus desbastats de mesures i formes molt diverses. Destaca la presència de diferents tipus de morter de calç com a material cohesionador. Tal i com passa en la part inferior de l'estructura, en aquesta també s'observen diverses accions sobre el mur, la qual cosa explica la presència de diversos tipus de morter. Aquesta zona és altament heterogènia, molt irregular i mostra una gran variabilitat de materials i, sobretot, d'acabats. Tot plegat pot respondre al fet que s'hi practiquessin diverses reformes o refaccions difícils de desglossar i de datar.

Cal destacar una actuació clarament visible i que es correspon amb la col·locació d'un desguàs, entorn al qual es distingeix una bona capa de morter que cobreix el paredat. Per la seva situació, es pot posar en relació amb les canalitzacions localitzades en l'arqueta descoberta durant la neteja de la part superior de la muralla i la seva àrea adjacent.

La gran variabilitat d'actuacions existents en el mur i la tipologia de materials emprats fa pensar en un ventall cronològic força ampli per a aquestes, però sempre dins el període modern i contemporani.

La tercera zona diferenciada es pot identificar en gran part de la llargada de l'estructura i coincideix amb el coronament de la mateixa. Es tracta de les darreres filades que clouen el mur, les quals a més es diferencien molt clarament per la important quantitat de maó massís (4 i 5 cm de gruix) emprat, així com pel morter de calç de qualitat amb àrid de petit tamany. Algunes de les peces són reaprofitades. La presència d'aquests materials remet a una actuació certament contemporània, probablement del final del segle XIX o principi del XX, que es podria relacionar amb el moment de construcció del viaducte.

La imatge mostra com la part superior del mur està coronada per dues filades de maó, que semblen correspondre a algun tipus de consolidació de les estructures. El material, així com el morter utilitzar, permeten posar aquesta acció en relació amb el moment de construcció del viaducte.

Conclusions

De tot el que s'ha exposat en la present memòria referent a l'actuació realitzada al carrer Bellesguard, núm. 19-23 s'en poden extreure les següents conclusions.

L'estat lamentable en el que es trobava l'entorn on se situa aquest tram de la muralla de Bellesguard, convertit en un veritable abocador, juntament amb el fet que aquestes restes no estaven incloses al Catàleg Arquitectònic Històrico-artísitic de la ciutat, va fer que es perdés el record de la seva existència fins que la denúncia d'un ciutadà va posar en alerta el Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat.

Coincidint amb la urbanització de la finca situada als carrers Benedetti 78-82/Bellesguard 19-23, estava previst realitzar un projecte d'ajardimanent de la zona que afectava directament les restes de la muralla, per la qual cosa era necessària la seva neteja, documentació i anàlisi.

La realització de les tasques de neteja i documentació han permès documentar un mur d'entre 40 i 50 cm d'amplada i 12'30 m de llargada, amb una alçada màxima de 2'80 m. Quant al cos de la torre, presenta un diàmetre de 2'17 m, un radi d'uns 1'15 m i una alçada màxima de 2'59 m. Si bé en un principi semblava

que aquesta torre semicircular podria estar adossada al parament de la muralla, l'obertura d'una cala per a comprovar aquest fer va posar en evidència que en realitat aquesta estructura formava part del mateix mur, que abandonava la forma rectilínia per a convertir-se en torre semicircular.

En la imatge es pot observar com el mur de totxo que tanca la torre, està construit per sobre de la última filada de pedres de l'estructura semicircular.

Actualment existeix un mur que tanca l'estructura de la torre, de manera que de dalt estant sembla que aquesta sigui una estructura independent. Si s'observa aquest mur de tancament des de la part exterior, es pot observar com ha estat col·locat per sobre de les darreres filades de pedra de la torre, de manera que en cap cas podria haver existit en el moment en què la torre tenia la seva alçada original. Els materials de construcció del mur es poden datar al principi del segle XX, i el morter utilitzat és exactament el mateix que es va documentar en l'actuació d'octubre de 2004 en la construcció de les voltes del viaducte de Gaudí annex a la muralla.

És per això que som de l'opinió que en el moment en què es va realitzar l'obra de desviament del camí i construcció del viaducte, es devia acondicionar la zona i, d'alguna manera, es van consolidar les restes de la muralla. El fet que hi hagi un arbre al bellmig de l'estructura de la torre, que hi podria haver estat plantat, podria respondre també a un hipotètic ajardinament d'aquesta part de

la muralla al principi del segle XX. A més, si recordem que Gaudí va tenir en compte el passat medieval de Bellesguard a l'hora de projectar la casa que hi havia de construir, fa que no sigui estrany pensar que hagués contemplat també la conservació de les restes medievals.

L'estructura analitzada, presenta, però, certs interrogants quant a la seva funcionalitat, orígens i cronologia. El fet que l'orientació del mur mostri una clara relació amb les restes de les torres medievals conservades a la finca de Bellesguard 16-20, restaurades per Antoni Gaudí en el moment de la construcció de la Torre de Bellesguard, planteja la possibilitat que sigui una resta de l'estructura de la residència estival que Martí l'Humà féu construir a Bellesguard entre el 1408 i el 1409. El fet que en fer esment d'aquest palau les fonts parlin de "residència estival", pot explicar que les restes conservades tinguin poca entitat quant a la seva solidesa, si es volguessin interpretar com a muralla amb funcions defensives, ja que pel que es pot veure, ni tant sols té fonamentació, sinó que s'assenta directament sobre un nivell de graves. A més, la presència darrere del parament del mur de terres que s'han identificat amb el talús natural format per l'erosió de la riera, fa pensar més aviat que el mur tindria com a funció la contenció d'aquestes terres, a més de servir de tanca de delimitació de la finca

Vista del cos de la torre en tota l'alçada conservada.

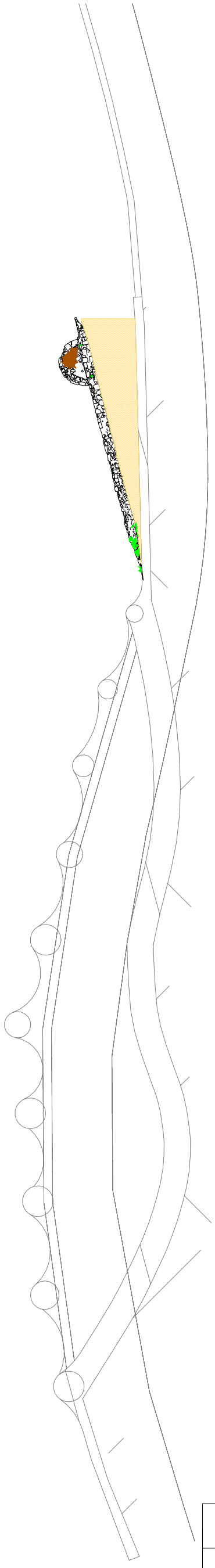
reial. Durant la intervenció arqueològica no s'ha recuperat cap material d'època medieval.

Així, doncs, creiem que el conjunt no permet parlar d'una estructura de muralla en el sentit estricte de la paraula, sobretot pel que fa la seva funció defensiva, sinó que més aviat correspon al mur perimetral de la finca reial que, al menys en aquest sector, actuaria també com a mur de contenció. Pel que fa al cos semicilíndric, la seva interpretació resulta arriscada ja que disposem de poques dades. Tant sols tall d'hipòtesis es pot plantejar que seria més un element decoratiu més que no pas de caràcter defensiu.

En qualsevol cas, aquest tram del mur presenta actuacions, refaccions i consolidacions d'època moderna i contemporània, i per tant difícilment podem parlar d'unes restes estrictament baixmedievals.

APENDIX GRÀFIC

C/ Bellesguard, 19-23 (Barcelona)
Codi d'intervenció: 102/05

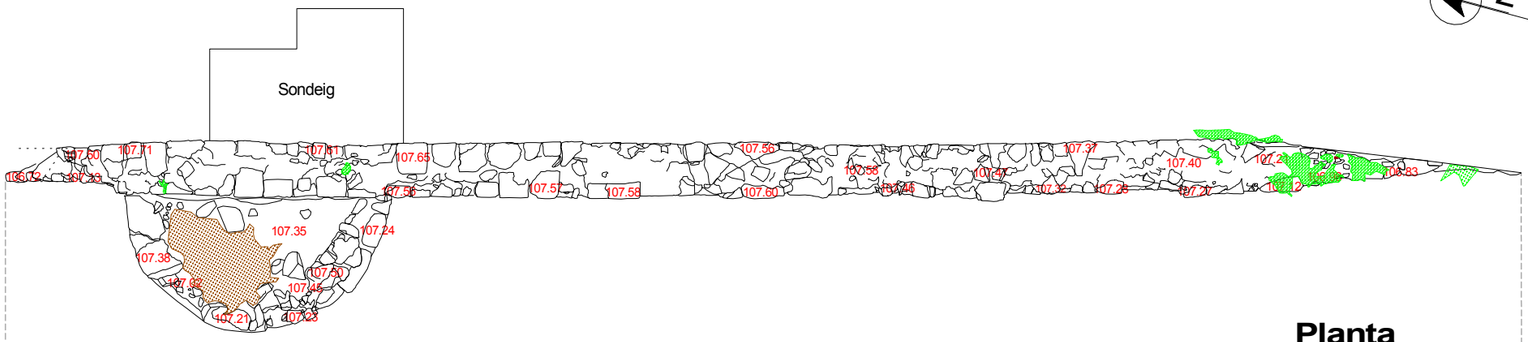
Planta de localització de les estructures

VECLUS

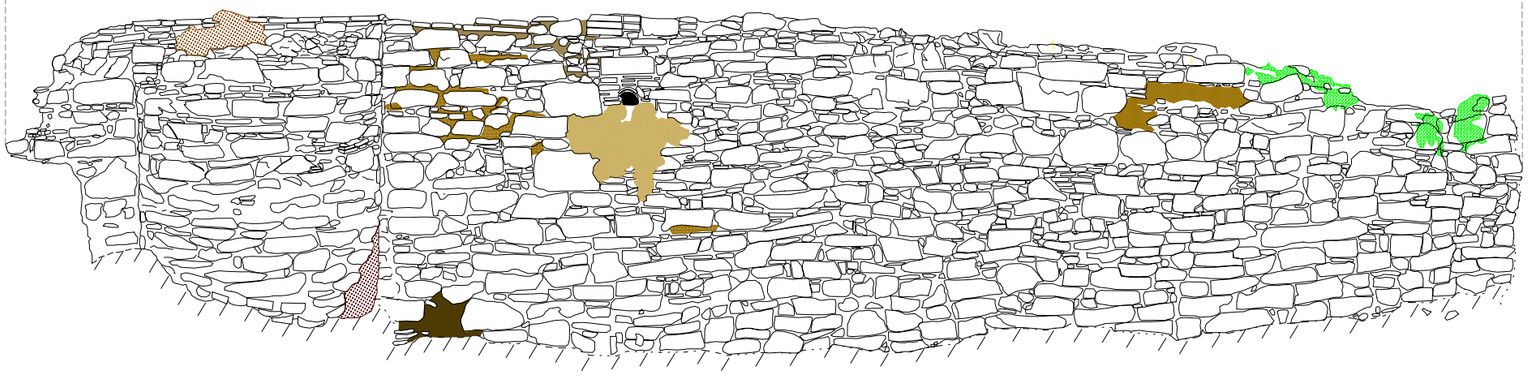
Direcció arqueològica : Anna de Lanuza i Garriga
Planimetria: Sara Simon i Vilardaga

Escala: 1:200

N

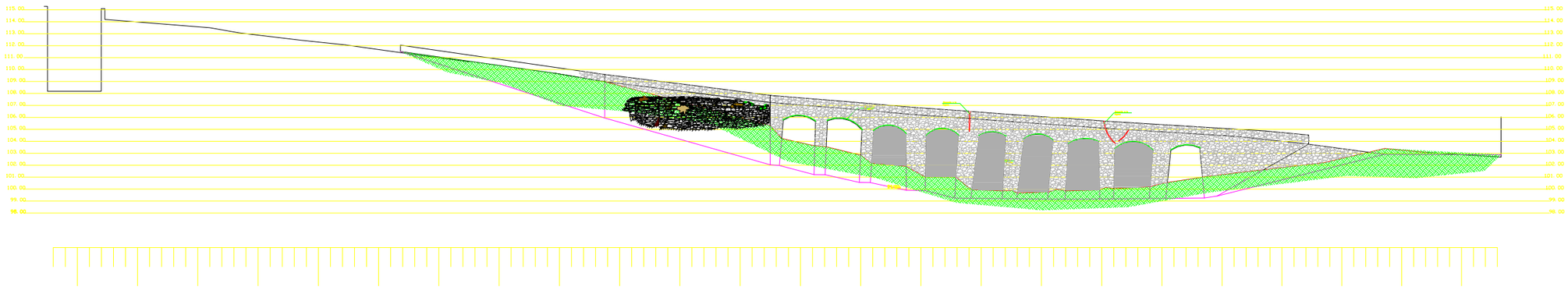

Planta

Alçat

C/ Bellesguard, 19-23 (Barcelona) **Codi d'intervenció: 102/05**	VECLUS
Planta general i alçat	
Direcció arqueològica : Anna de Lanuza i Garriga Planimetria: Sara Simon i Vilardaga	Escala: 1:50

C/ Bellesguard, 19-23 (Barcelona)
Codi d'intervenció: 102/05

Planta de localització de les estructures

VECLUS

Direcció arqueològica : Anna de Lanuza i Garriga

Planimetria: Sara Simon i Vilardaga

Escala: 1:500

APENDIX FOTOGRÀFIC

Comapa

Bellesguard Park

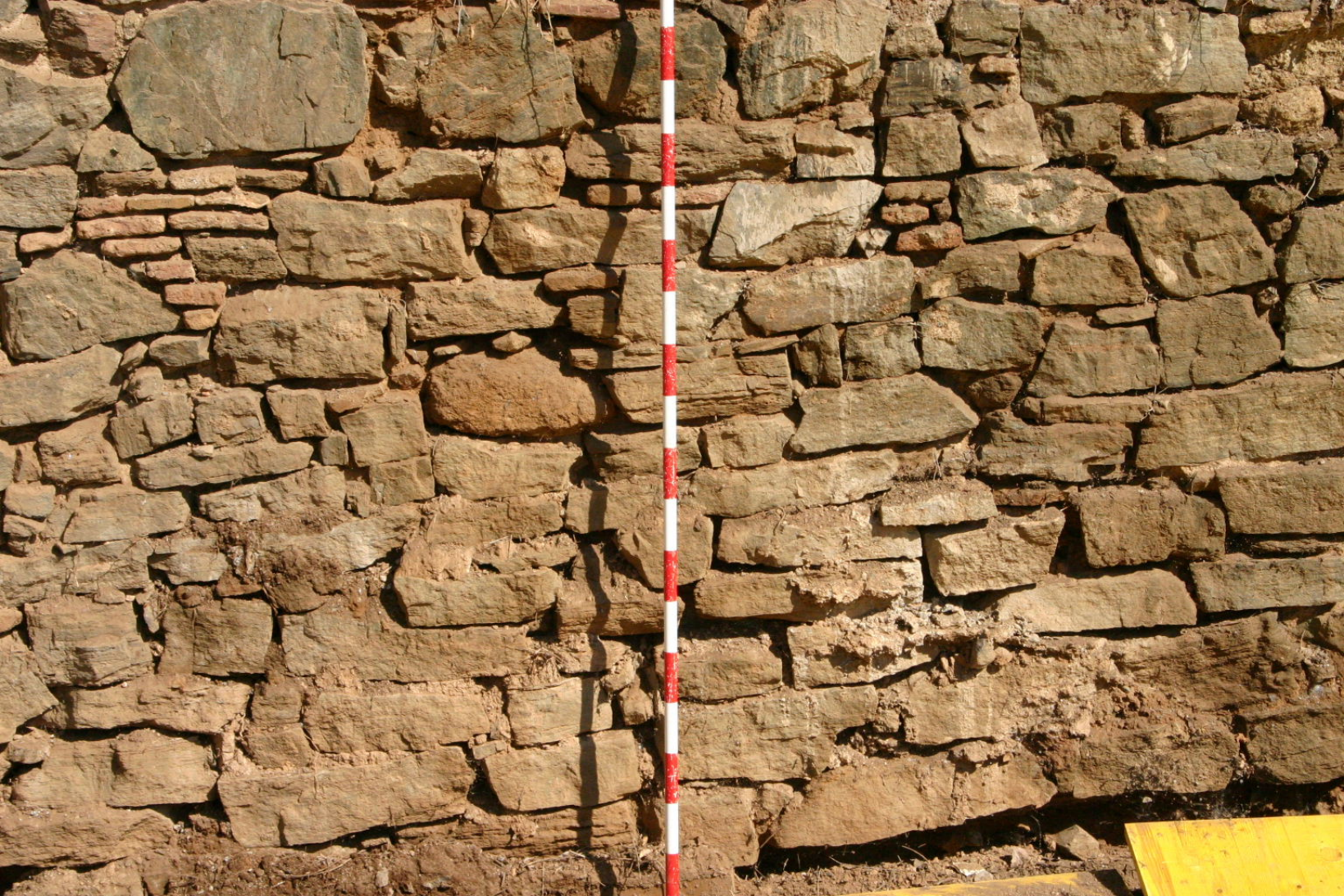

Bayer
silicona

Residencial

Residencial

ATLAS

Boulevard Park
Residencial

Residencial

Los Arcades d'en Gaudí
3 viviendas de lujo personalizadas
Oficinas de alto standing

Residencial

Residencial

